

JAKIE MAMY PRAWA?

Prawa człowieka dzielimy na **osobiste**, **polityczne** (prawa pierwszej generacji) oraz **ekonomiczne, socjalne i kulturalne** (prawa drugiej generacji). Przestrzeganie praw osobistych i politycznych wymaga od państwa dobrej woli, stosowania reguł demokracji, przestrzegania podstawowych zasad państwa prawa i szanowania swoich obywateli. To bardzo ważne zadania i możliwe do zrealizowania bez gigantycznych nakładów finansowych. Pozostałe prawa wymagają natomiast od państw pieniędzy na ich realizację. Dlatego **prawa osobiste i polityczne**

Rys. Julian Bohdanowicz

muszą być przez państwo przestrzegane zawsze. Pozostałe prawa zależą od sytuacji ekonomicznej państwa. Będą przestrzegane w takim stopniu, w jakim państwu starcza na to środków.

- **Prawo do życia** oznacza, że z wyjątkiem pewnych sytuacji, państwo nie może nas pozbawić życia. Takimi szczególnymi przypadkami są: obrona przed bezprawną przemocą, zatrzymanie lub uniemożliwienie ucieczki więźnia czy tłumienie zamieszek i powstań. Choć Europejska Konwencja Praw Człowieka w swoim pierwotnym tekście dopuszczała stosowanie kary śmierci przez państwa, to w 1983 r. uchwalono do niej fakultatywny protokół nr 6, znoszący karę śmierci w czasie pokoju (protokół nr 13 z 2002 r. znosi ją całkowicie, we wszystkich okolicznościach). Mimo że przystąpienie przez państwa do tego protokołu jest dobrowolne, to obecnie wszyscy członkowie Rady Europy mają przynajmniej ogłoszone moratorium na wykonywanie kary śmierci, co oznacza, że może być ona przewidziana w przepisach i orzekana przez sądy, ale zakazane jest jej wykonywanie (od 1997 r. w żadnym państwie członkowskim Rady Europy kara śmierci nie została wykonana). Żadne nowe państwo nie może zostać przyjęte do Rady Europy, jeśli nie wprowadzi w swoim prawie moratorium na jej wykonywanie. Polska podpisała protokół w 2000 r., co oznacza, że w naszym kraju nikt nie

może zostać skazany na karę śmierci i w stosunku do nikogo nie można jej wykonać. W zasadzie niemożliwe jest także jej przywrócenie.

- **Zakaz stosowania tortur i niewolnictwa** oznacza, że nikt nie może być poddawany nie tylko torturom, ale także poniżającemu czy nieludzkiemu traktowaniu lub karaniu. Za tortury uznano nie tylko zachowania tak oczywiste, jak zadawanie fizycznego bólu, ale także na przykład zmuszanie więźniów do wielogodzinnego stania twarzą do ściany. Po wtóre, nikogo nie wolno czynić niewolnikiem i zmuszać go do pracy, z wyjątkiem pracy wykonywanej przez żołnierzy i więźniów (nie muszą pracować tylko więźniowie polityczni) oraz podczas stanu klęski żywiołowej.
- **Prawo do uczciwego procesu** – nikt nie może zostać uznany za winnego, dopóki sąd nie udowodni mu winy; oskarżony ma prawo do obrony oraz rozpatrzenia jego sprawy przez niezawisły sąd.
- **Prawo do prywatności** gwarantuje, że państwo bez szczególnych powodów nie może kontrolować naszej korespondencji, przeszukiwać mieszkania oraz ma obowiązek szanować nasze życie prywatne i rodzinne. Na przykład sytuacje, w których wolno komuś założyć podsłuch, muszą być bardzo dokładnie określone w ustawach.
- **Wolność myśli, sumienia, wyznania i wyrażania opinii** może podlegać tylko takim ograniczeniom, które są konieczne w społeczeństwie demokratycznym, a więc ze względu na interes publiczny, bezpieczeństwo, ochronę porządku publicznego oraz prawa i wolności innych osób. Chodzi tu na przykład o sytuacje, gdy państwo zabrania ujawniania tajemnic państwowych, głoszenia poglądów faszystowskich czy rozpowszechniania brutalnej pornografii. Z podobnych powodów można ograniczyć **wolność stowarzyszania się, zrzeszania i zakładania związków zawodowych**.

Istnieje jeszcze najnowsza, trzecia generacja praw człowieka. Obejmuje ona dobra ogólnoświatowe, a w jej zakres wchodzi **prawo do pokoju** (czyli konieczność rozwiązywania przez państwa konfliktów w inny sposób niż zbrojny), **rozwoju** (czyli podnoszenia jakości życia oraz do postępu gospodarczego i społecznego, które powinny doprowadzić do likwidacji ubóstwa) oraz wreszcie, dziś szeroko dyskutowane, prawo do **środowiska naturalnego** – do zachowania go i do jego czystości.

Jak myślisz, dlaczego prawo do środowiska naturalnego znalazło się w katalogu praw człowieka? I czemu znalazło się w nim dopiero niedawno? Uzasadnij swoje zdanie.

KATEGORIE PRAW CZŁOWIEKA

Prawa osobiste	Prawa polityczne	Prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne
• prawo do życia • zakaz tortur, niehumanitarnego traktowania i karania • zakaz pracy niewolniczej • prawo do wolności osobistej • prawo do rzetelnego procesu sądowego • prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego • wolność myśli, sumienia i wyznania • zakaz dyskryminacji	• wolność pokojowych zgromadzeń • wolność stowarzyszania się • prawo do wybierania przedstawicieli i bycia wybranym (czynne i bierne prawo wyborcze) • udział w referendum • prawo do informacji o działalności władzy • wolność wyrażania opinii	• prawo własności • prawo do pracy • prawo do urlopu • prawo do zabezpieczenia socjalnego na starość i w razie choroby • prawo do dostępności opieki zdrowotnej • prawo do edukacji • prawo do korzystania z dóbr Kultury

Źródło: Oprac. na podst. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, <http://www.unic.un.org.pl/dokumenty/deklaracja.php#> [dostęp: 20.02.2020].

Witold Klaus, *Prawa człowieka w: Przewodnik obywatelski. Wiedza o społeczeństwie w liceum i technikum – zakres podstawowy. Część 2*, s. 38-40.

S Ł O W N I C Z E K O B Y W A T E L S K I

GODNOŚĆ OSOBOWA – wynika z faktu bycia człowiekiem; jest niezbywalna, posiada ją małe dziecko i dorosły, uczciwy obywatel i przestępca.

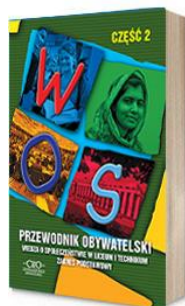
GODNOŚĆ OSOBISTA – pojęcie bliskie honorowi; trzeba na nią zapracować – budujemy ją, gdy postępujemy szlachetnie, a tracimy, jeśli zachowujemy się podle.

PRAWA CZŁOWIEKA – niezbywalne uprawnienia wypływające z godności człowieka, dotyczące relacji władza – jednostka.

WOLNOŚCI I PRAWA – o wolności mówimy wtedy, gdy władze mają obowiązek nie ingerować w jakąś sferę życia jednostki, o prawie – kiedy ich powinnością jest podjęcie jakichś pozytywnych działań na rzecz jednostki.

PRAWA OSOBISTE – podstawowe uprawnienia gwarantujące jednostce możliwość samodzielnego i wolnego od zewnętrznych nacisków kształtowania swojego życia (np. prawo do życia, prawo do wolności, zakaz tortur).

PRAWA POLITYCZNE – uprawnienia zapewniające jednostce możliwość uczestnictwa w życiu publicznym i rządzeniu państwem (np. prawo do udziału w wyborach, wolność stowarzyszania się).

Przewodnik obywatelski to podręcznik, z którego warto (się) uczyć!

Dodatkowe informacje i materiały znajdziesz na stronie internetowej:
<https://koss.ceo.org.pl/wos-do-liceum-i-technikum>